

Gilles Lipovetsky

Sébastien Charles

Hypermoderní doba

Od požitku k úzkosti

přeložila Barbora Holá

PROSTOR | PRAHA | 2013 (2004)

Aristokracie začala v důsledku šíření hédonistického způsobu uvažování ztrácet své rozhodující postavení, které měla v počátcích existence módy. Můžeme tak v tomto období sledovat rozšíření záliby v módním zboží, upřednostňování nepotřebného a malicherného, vyznávání individuálního rozvoje a pocitu osobního štěstí, zkrátka šíření individualistických a hédonistických postojů do všech společenských vrstev. [Objevila se tedy postmoderní společnost v podobě, kterou popisuje *Éra prázdnoty* a jejíž fungování lze lépe popsat na základě principu půvabu a svůdnosti než prostřednictvím pojmů jako odcizení či disciplína. Předepsané způsoby chování a života pro jednotlivé společenské vrstvy zmizely. Do popředí se místo nich dostává jednání založené na osobní volbě a zodpovědnosti. Stejně tak je tomu v případě předepsaných a pevných norem a pravidel, které jsou nahrazeny snahou svést a okouzlit, zaměřenou jak na oblast veřejného života (vyzdvihování zásad transparentnosti a komunikace), tak na oblast soukromého života (orientace na osobní zkušenost a vlastní názor). Na scénu tak přichází Narcis, ústřední postava *Éry prázdnoty*, která je zároveň pohodová či *cool*, flexibilní, požitkářská i anarchistická. Nastalo radostné a osvobozující období individualismu, které bylo prožíváno skrze odcizení politickým ideologiím, zánik tradičních norem a pravidel, oslavování přítomnosti a podporu osobního

požitkářského stylu života. V té době už sice bylo možné pocítit i negativní aspekty odpoutání od velkých tradičních hodnotových systémů - tedy skutečnost, že větší svoboda je doprovázená novými podobami závislosti, ale prozatím zůstávaly do jisté míry skryté. Nicméně princip duality, který je pro postmodernitu charakteristický, už začal působit a získávat vliv.

Je otázkou, zda můžeme zůstat u popisu, který přinesla *Éra prázdnoty*, a považovat druhou fázi konzumního způsobu života, jež odpovídá postmoderní době, za konečnou. Zda opravdu od osmdesátých let 20. století podléháme působení stále stejného vzoru narcistického individualismu. Různé aspekty současnosti naopak naznačují, že jsme vstoupili do tzv. „hyperdoby“, která je charakterizována třetí fází konzumu, tedy hyperkonzumním způsobem života, nástupem hypermodernity, obdobím navazujícím na postmodernitu, a zcela přehnaným obdivem k sobě samému, tedy hypernarcismem. Pojem hyperkonzumní označuje konzumní způsob života, který do sebe vtahuje a včleňuje stále širší oblasti společenského života, který stále méně funguje na Bourdieuovi blízkých principech symbolického boje a který se strukturuje spíše na základě individuálních cílů a měřítek a na základě principů slasti a citového prožitku. V důsledku toho je spotřeba každého jednotlivce orientována v první řadě na vlastní potěšení

spíše než na soupeření s druhými. Přepych, který byl vždy jasným měřítkem sociálních rozdílů, se sám o sobě stal součástí hyperkonzumního způsobu života, protože lidé se jím obklopují stále více z důvodu uspokojení, které jim může nabídnout – pocitu nesmrtelnosti ve světě, který je vydán napospas pomíjivosti věcí –, než z důvodu demonstrace vlastního postavení. „Honba za soukromými rozkošemi odsunula stranou požadavek veřejné prezentace a společenského uznání: v dnešní době se prosazuje luxus nevídaného typu, luxus emocionální, experimentální, psychologizovaný, který intimními počítky nahradil sociální teatrálnost.“¹ Hypermodernitou se rozumí liberální společnost charakterizovaná neustálými proměnami, prchavostí a flexibilitou, zcela nebývale odtržená od zásadních principů formujících moderní dobu, které se musely přizpůsobit rytmu hypermoderní doby, aby zcela nevymizely. Hypernarcismus je pak vyjádřen v podobě Narcise, který se prezentuje jako vyzrálý, odpovědný, ukázněný, výkonný a přizpůsobivý jedinec a který se tak distancuje odžitkářského a anarchického Narcise postmoderní doby. „Místo hýřivé utopie máme odpovědnost a místo protestu obhospodařování: jako bychom dnes uznávali jen

1/ Gilles Lipovetsky, *Věčný přepych*, překlad Klára Němcová, PROSTOR, Praha 2005, str. 80.

etiku a soutěživost, moudré regulování a úspěch v práci.“¹

Jenomže tentokrát se rozpory hypermoderní doby projeví ve zcela nezastřené podobě. Vyvrálý Narcis? Ano, ale zároveň neustále proniká do oblastí, které jsou spjaty s dětstvím a s dospíváním, jako by odmítal přijmout vlastní dospělost. Zodpovědný Narcis? Opravdu je možné ho takto vnímat, když se zároveň množí nejrůznější formy nezodpovědného chování a když proklamované dobré úmysly nejsou doprovázeny odpovídajícím jednáním? Co dodat k podnikům, které na jednu stranu proklamují určitý etický kodex, a na druhou stranu masově propouštějí své zaměstnance, protože zfalšovaly údaje o svém skutečném obchodním obratu? Jak vnímat námořní dopravce, kteří na jednu stranu připomínají, jak je důležité respektovat přírodu a udržovat ekologickou rovnováhu, a na druhou stranu jejich vlastní lodě podstatným způsobem znečišťují životní prostředí? Jak se dívat na stavební firmy, které se chlubí kvalitou svých budov, ale sesypou se jim při sebemenším zemětřesení? Jak posuzovat řidiče, kteří by měli respektovat pravidla silničního provozu, a současně při řízení telefonují? A co výkonný Narcis? Může být, ale za cenu stále častějšího výskytu

1/ Gilles Lipovetsky, *Éra prázdnoty*, překlad Helena Beguivinová, PROSTOR, Praha 2008, str. 344.

psychosomatických obtíží, depresí a celkového vyčerpání. Narcis, který řídí svůj život a má ho ve svých rukách? Máme důvod o něm pochybovat, když jsme zároveň svědky stále se prohlubující zadluženosti domácností. A konečně Narcis přizpůsobivý? Ano, ale zároveň se v rámci společenských vztahů chová podrážděně, když je třeba zabývat se znovu prospěchem a výhodami, kterých už dosáhl. Postmoderní zaměření na získávání společenských výhod a vymožeností bylo nahrazeno úsilím o jejich udržení a obranu v rámci společenských skupin s podobným cílem. Tohle všechno je jen malá ukázka rozporů, které s sebou hypermoderní doba přináší: čím více se ve společnosti šíří zodpovědné chování, tím více zároveň stoupá i nezodpovědnost. Hypermoderní jedinci jsou současně informovanější i méně strukturovaní, dospělejší i nestabilnější, méně ideologičtí i poplatnější módním trendům, otevřenější i ovlivnitelnější, kritičtější i povrchnější, skeptičtější a naivnější zároveň.

Nejvíce se změnila především atmosféra ve společnosti a vztah k přítomnosti. Rozpad tradičního světa už není vnímán a prožíván jako osvobozující, ale jako zneklidňující. Tváří v tvář nejisté budoucnosti převažuje pocit strachu, který společnost ovládá. Princip globalizace se uplatňuje nezávisle na vůli a chtění jednotlivců, liberální soutěživost se vyhrocuje, dochází ke zcela neomezenému rozvoji informačních

technologí, pracovní uplatnění a udržení zaměstnání je nejisté a nezaměstnanost se drží na vysoké úrovni. Dokázali bychom si v letech 1960-1970 představit, že dvacetiletý Narcis vyjde do ulic, aby bránil svůj nárok na důchod čtyřicet let předtím, než ho skutečně bude moci využít? Skutečnosti, které by se v kontextu postmoderní doby mohly zdát zvláštní či zarážející, se v dnešní době jeví jako zcela normální. Narcise od nynějška šíří nejistota a obavy; požitkářství a nabytou svobodu nahradila úzkost a strach: „Posedlost sebou samým se už dnes neprojevuje v horečném požitkářství, ale ve strachu z nemoci a ze smrti a v postoupení běžných událostí lidského života do odborné lékařské péče. Narcis už není tak zahleděný sám do sebe, převažuje vystrašenost z každodenního života, z vlastního těla a ze společnosti a lidských vztahů, které na něj působí agresivně.“¹ Všechno ho znepokojuje a vyvolává v něm strach a obavy. Na mezinárodní úrovni se tato skutečnost projevuje v terorismu a zkáze, kterou vyvolává, a v působení neoliberačních principů a jejich vlivu na pracovní uplatnění a zaměstnanost. Na místní úrovni se projevuje ve znečištění životního prostředí ve městech a v rostoucím násilí v jejich okrajových čtvrtích.

1/ Srov. Gilles Lipovetsky, „Narcisse au piège de la postmodernité?“, v: Lipovetsky, *Métamorphoses de la culture libérale. Ethique, médias, entreprise*, Liber, Montréal 2002, str. 25.